

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ У СФЕРІ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

SCIENTIFIC-THEORETICAL AND ORGANIZATIONAL ASPECTS OF THE ORGANIZATION OF ACCOUNTING AND CONTROL IN THE FIELD OF SMALL BUSINESS OF UKRAINE

Мелень О.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного аналізу та обліку,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Жадан Т.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного аналізу та обліку,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Melen Olena

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Zhadan Tetiana

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Розвиток малого бізнесу є одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки на сучасному етапі. Питання організації бухгалтерського обліку та контролю є актуальним для підприємств малого бізнесу будь-якої форми власності та організаційно-правової форми. Це зумовлюється специфічними особливостями у застосуванні методів та прийомів бухгалтерського обліку та контролю. Наявність досить частих змін у законодавчих актах та підходах до ведення бізнесу малого підприємництва вимагає постійного вдосконалення організації обліку. Контроль бухгалтерського обліку і звітності здійснюється для забезпечення надійності облікових даних; попередження втрат грошей чи цінностей у результаті крадіжок чи зловживань; забезпечення точного обліку господарських операцій тощо. Тому для успішної діяльності малих підприємств дуже важливо сформувати ефективну систему обліку і контролю.

Ключові слова: малий бізнес, організація бухгалтерського обліку, бухгалтерський контроль, елементи бухгалтерського обліку, функції бухгалтерського обліку.

Развитие малого бизнеса является одним из приоритетных направлений развития экономики на современном этапе. Вопросы организации бухгалтерского учета и контроля являются актуальными для предприятий малого бизнеса любой формы собственности и организационно-правовой формы. Это обуславливается специфическими особенностями в применении методов и приемов бухгалтерского учета и контроля. Наличие достаточно частых изменений в законодательных актах и подходах к ведению бизнеса малого предпринимательства требует постоянного совершенствования организации учета. Контроль бухгалтерского учета и отчетности осуществляется для обеспечения надежности учетных данных; предупреждения потерь денег или ценностей в результате краж или злоупотреблений; обеспечения точного учета хозяйственных операций и тому подобное. Поэтому для успешной деятельности малых предприятий очень важно сформировать эффективную систему учета и контроля.

Ключевые слова: малый бизнес, организация бухгалтерского учета, бухгалтерский контроль, элементы бухгалтерского учета, функции бухгалтерского учета.

The small business sector in Ukraine does not yet play such an important role in the national economy as in economically developed countries. He fights almost daily for "survival", forced to constantly adapt to current market conditions. The development of small business is one of the priority areas of economic development at the present

stage. The state relies on small business for rapid and positive structural changes in the economy, overcoming the crisis and creating conditions for market reforms. The issue of organization of accounting and control is relevant for small businesses of any form of ownership and organizational and legal form. This is due to specific features in the application of methods and techniques of accounting and control. A single view on the definition of the term "organization of accounting" scientists have not yet defined, so this question is still relevant. Features of the organization of the accounting system in small enterprises depend on the choice of the small business tax system, the choice of form of accounting, the choice of accounting system, the use of chart of accounts by small businesses and the ability to keep accounts without using the chart of accounts and principle double entry, which is typical for micro-entrepreneurs. The presence of quite frequent changes in legislation and approaches to doing business, which regulate the accounting and tax accounting of small businesses require constant improvement of accounting. Undoubtedly, the guarantee of successful operation of the enterprise is experienced management and strict control over business operations and financial flows. Control of accounting and reporting is carried out to ensure the reliability of accounting data; prevention of loss of money or valuables as a result of theft or abuse; ensuring accurate accounting of business transactions occurring in the business activities of business entities, and information in accounting registers, etc. That is, accounting control is a set of procedures that ensure the safety of assets of business entities and the accuracy of reporting prepared by the accounting department. Financial control of business operations and financial flows is the key to successful business entities. Therefore, in small businesses it is very important to form an effective system of accounting and control.

Key words: small business, organization of accounting, accounting control, elements of accounting, accounting functions.

Постановка проблеми. Розвиток малого бізнесу є одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки на сучасному етапі. Питання організації бухгалтерського обліку та контролю є актуальними для підприємств будь-якої форми власності та організаційно-правової форми. Це зумовлюється специфічними особливостями у застосуванні методів та прийомів бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу, використанням бухгалтерської інформації з метою оцінки ефективності використання ресурсів компанії (фінансових, трудових, матеріальних, нематеріальних) та спрямуванням бухгалтерського контролю на безпеку господарської діяльності і запобігання негативним чинникам діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів організації бухгалтерського обліку та контролю присвячено праці багатьох науковців, серед яких: Т.А. Гоголь, Ю.Т. Труш, Г.О. Король, Н.П. Потрус, М.Ю. Карпушенко, В.С. Лень, С.О. Левицька, М.В. Кужельний, С.В. Кучер, Ф.Ф. Бутинець, В.В. Сопко, В.П. Завгородній, М.С. Пушкар, В.Ю. Фабіянська, Л.С. Шатковська та ін. Але зміни, що останні роки відбуваються на законодавчому рівні у сфері бухгалтерського обліку суб'єктів малого бізнесу, вимагають постійного вдосконалення бухгалтерського обліку, його організації та контролю.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування науково-теоретичних та організаційних аспектів організації бухгалтерського обліку та контролю у сфері малого бізнесу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У структурі економіки більшості країн ЄС малий бізнес займає лідируючі позиції, оскільки має низку суттєвих переваг: швидко адаптується до змін кон'юнктури ринку, має високий рівень

гнучкості та можливість конкурувати в галузях, оперативно реагує на потреби споживачів тощо. Він становить лівову частину соціально-економічного розвитку Європи: понад 20 млн підприємств, на які припадає 57% загального обороту, 53% доданої вартості та близько 70% зайнятих. Сектор малого бізнесу в Україні поки що не відіграє в національній економіці такої важливої ролі, як в економічно розвинутих країнах. Він майже щоденно веде боротьбу за виживання, змушений постійно адаптуватися до поточних умов ринку [1].

Сьогодні розвиток малого бізнесу на сучасному етапі є одним із першочергових пріоритетів уряду України, що відображено у Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, схваленій Розпорядженням Кабінету Міністрів України і закріплено в Угоді про асоціацію України з Європейським Союзом.

На малий бізнес державою покладається надія швидких та позитивних структурних змін в економіці, вихід із кризи та створення умов для впровадження ринкових реформ.

Одним із суттєвих напрямів розвитку малого підприємництва є раціональна організація бухгалтерського обліку та контролю.

Єдиного погляду на визначення терміна «організація бухгалтерського обліку» науковцями й досі не вироблено. У таблиці надаються висловлювання різних науковців стосовно визначення поняття «організація бухгалтерського обліку».

Будь-яке зі згаданих трактувань має право на існування, оскільки бухгалтерський облік спрямований на виконання контрольної функції та на забезпечення потреб користувачів в інформації [12].

На нашу думку, урахувавши та підсумовуючи різні трактування науковців стосовно визначення терміна «організація бухгалтерського обліку», можна зазначити, що організація бух-

Таблиця 1

Визначення терміна «організація бухгалтерського обліку» різними науковцями

Т.А. Гоголь [2]	Організація бухгалтерського обліку – це впорядкування окремих складників елементів бухгалтерського обліку в цілісну систему з чітко встановленими характеристиками, логічною структурою її компонентів: об'єктів організації бухгалтерського обліку; форми організації бухгалтерського обліку; технічних та інших засобів організації бухгалтерського обліку; загальнонаукових та специфічних методів і способів дослідження, що взаємодіють у встановлених послідовних часових стадіях, причому послідовність є загальною на всіх етапах організації бухгалтерського обліку
В.Ю. Фабіянська [3]	Організація бухгалтерського обліку – це комплекс заходів із налагодження та постійного вдосконалення системи бухгалтерського обліку на підприємстві відповідно до потреб його управління, що розробляють з урахуванням особливостей діяльності підприємства, а саме форми власності, виду та обсягу діяльності
Ю.Т. Труш, Г.О. Король Н.П. Потрус [4]	Організація обліку – це процес створення та постійного вдосконалення трудового й облікового процесів, методологічного і методичного забезпечення обліку для надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації для прийняття управлінських рішень
М.Ю. Карпушенко [5]	Організація бухгалтерського обліку – це система впорядкованих дій зі створення системи бухгалтерського обліку, що включає складання облікових реєстрів і первинних носіїв облікової інформації, облікову політику підприємства, організацію облікового процесу
В.С. Лень [6]	Організація бухгалтерського обліку – це сукупність дій зі створення цілісної системи бухгалтерського обліку, підтримання і підвищення її організованості, функціонування якої спрямоване на забезпечення інформаційних потреб користувачів облікової інформації, включаючи вибір форм організації та формування матеріального й інформаційного забезпечення облікового процесу
С.О. Левицька, М.В. Кужельний [7]	Організація бухгалтерського обліку – раціональна система відображення операцій і результатів діяльності з урахуванням економіко-організаційних особливостей підприємства, результати впровадження якої гарантують достовірність інформації, їх повноцінність для прийняття оперативних та стратегічних рішень
М.В. Кужельний [8]	Найефективніше виконання функцій бухгалтерського обліку забезпечується комплексом заходів, які й визначають раціональну організацію обліку
Ф.Ф. Бутинець [9]	Організація бухгалтерського обліку – це система умов та елементів побудови облікового процесу з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства і здійснення контролю над раціональним використанням виробничих ресурсів і готової продукції
В.В. Сопко, В.П. Завгородній [10]	Організація бухгалтерського обліку – це система методів, способів та засобів, які забезпечують оптимальне функціонування його та подальший розвиток
М.С. Пушкар [11]	Організація фінансового обліку передбачає вирішення таких принципово важливих питань, як розроблення концепції облікової політики підприємства; межі застосування фінансового обліку. Від вирішення цих питань залежать структура обліку, врахування запитів управлінської системи і функціонування інформаційної системи підприємства

галтерського обліку – це створення раціональної системи умов та заходів щодо забезпечення інформаційної, контрольної, аналітичної та оціночної функцій бухгалтерського обліку з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства і здійснення контролю над раціональним використанням його ресурсів.

Особливості організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах будь-якої форми власності і організаційно-правової форми залежать від:

– вибору суб'єктом малого підприємництва системи оподаткування (згідно із законодавством, незалежно від форм та розмірів господарювання суб'єкти малого підприємництва мають можливість вибрати загальну або спро-

цену систему оподаткування за відповідності певним критеріям);

– вибору форми організації бухгалтерського обліку (Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» передбачено чотири самостійні форми організації бухгалтерського обліку: введення до штату підприємства посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби; ведення бухгалтерського обліку власником або керівником підприємства; ведення обліку спеціалістом із бухгалтерського обліку – фізичною особою, зареєстрованою як суб'єкт підприємницької діяльності; ведення обліку на договірних началах централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою);

– вибору системи бухгалтерського обліку (залежно від вимог законодавства та обся-

гів господарської діяльності суб'єкти малого підприємництва мають можливість вибирати загальну, спрощену або просту форму бухгалтерського обліку та згідно із цими формами складати загальну, спрощену або просту фінансову звітність);

– використання плану рахунків (суб'єкти малого підприємництва мають право вибирати як загальний, так і спрощений план рахунків бухгалтерського обліку залежно від форми організації та вибраної системи оподаткування);

– можливості ведення бухгалтерського обліку, не використовуючи план рахунків та принцип подвійного запису, що характерно для суб'єктів мікропідприємства.

Наявність досить частих змін у законодавчих актах та підходах до ведення бізнесу, які регулюють ведення бухгалтерського та податкового обліку суб'єктів малого бізнесу, вимагає постійного вдосконалення організації обліку. На малих підприємствах облік максимально скорочений і спрощений, оскільки в малому бізнесі, як правило, штат працівників, що займається виключно веденням обліку, невеликий. Спрощення обліку на малому підприємстві можливе лише до певної міри, яка б забезпечувала виконання функцій бухгалтерського обліку:

– інформаційної функції, що полягає у забезпеченні користувачів інформацією про фінансовий стан підприємства і його діяльність;

– контрольної функції, яка полягає у тому, що бухгалтерський облік за допомогою властивих лише йому методів та прийомів формує і передає інформацію про наявність і рух господарських засобів та джерел їх утворення, здійснення господарських операцій та результати діяльності і, таким чином, контролює ефективність збереження та використання усіх видів ресурсів;

– соціальної функції, що спрямована на вирішення глобальних завдань розвитку суспільства через зміцнення локальної економіки. Тобто облік, поставлений належним чином, є надійною підтримкою і рушійною силою ефективного функціонування і розвитку підприємства, а в кінцевому підсумку економічне зростання вітчизняного виробника сприяє вирішенню соціальних проблем.

Безперечно, гарантією успішної діяльності підприємства є досвідчене управління та суворий контроль над господарськими операціями та фінансовими потоками. Системна перевірка правильності відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку та записів операцій в облікових регістрах, дотримання правил групування документів, що підтверджують факт господарської операції, зберігання оброблених документів і користування ними, відповідність показників облікових регістрів формам звітності є важливими ділянками бухгалтерського контролю. Провідне місце в контролі над дотриманням законодавства під

час здійснення господарської діяльності підприємства належить головному бухгалтеру. Він наділений достатніми повноваженнями для проведення такого внутрішнього контролю. Вимоги головного бухгалтера щодо порядку подання до бухгалтерії необхідних документів та відомостей є обов'язковими для всіх структурних підрозділів та служб підприємства.

Контроль бухгалтерського обліку і звітності є однією за складових частин внутрішньогосподарського контролю. Він здійснюється для забезпечення надійності облікових даних; попередження втрат грошей чи цінностей в результаті крадіжок чи зловживань; забезпечення точного обліку господарських операцій, що відбуваються в господарській діяльності суб'єктів підприємства, та інформації в облікових регістрах тощо.

Бухгалтерський контроль включає у себе заходи щодо забезпечення безпомилкового відображення господарських операцій відповідно до їх економічної сутності; продуктивність системи документообігу; опис операцій; встановлення відповідальності осіб, які їх здійснюють; розподіл обов'язків між виконавцями в процесі проведення господарських операцій; ухвала, запис та контроль над здійсненням господарських операцій; внутрішні перевірки до моменту виконання господарських операцій системою автоматизованого контролю тощо [13]. Тобто бухгалтерський контроль – це сукупність процедур, що дають змогу забезпечити збереження активів суб'єктів підприємства та достовірність звітності, що складається службою бухгалтерського обліку.

Дотримання облікової політики, оцінка ступеню надійності наданих керівництву доказів, перевірка дотримання правильності облікових процедур, перевірка точності записів, контроль збереження активів, попередження помилок і зловживань, визначення ефективності окремих операцій є складниками бухгалтерського контролю. Бухгалтерський контроль може бути попереднім, який здійснюється до початку операції або процесу виробництва і застосовується для підтвердження доцільності й законності господарської операції до моменту його реалізації, поточним, що проводиться в процесі здійснення господарських операцій для виявлення недоліків у прийнятті рішень із метою застосування оперативних заходів щодо усунення негативних факторів, та подальшим, який здійснюється після відображення операції в обліку з метою перевірки дотримання господарського та фінансового законодавства, достовірності ведення обліку та складання звітності, господарської доцільності та законності здійснених управлінських рішень.

Внутрішній контроль здійснюється бухгалтерською службою підприємства. Він зосереджується на контролі господарських операцій, первинних документів та регістрів, записах на

рахунках бухгалтерського обліку, складанні та поданні фінансової звітності, контролі персоналу (матеріально відповідальних осіб, працівників бухгалтерії та осіб, що готують дані для обліку). Для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства зобов'язані проводити інвентаризацію активів і зобов'язань, під час якої перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан і оцінка.

Саме суворий фінансовий контроль господарських операцій та фінансових потоків є запорукою успішної діяльності суб'єктів підприємства.

Висновки. Наявність досить частих змін у законодавчих актах та підходах до ведення бізнесу, які регулюють ведення бухгалтерського та податкового обліку суб'єктів малого підприємництва, вимагає постійного вдосконалення організації обліку. Особливості органі-

зації системи бухгалтерського обліку на малих підприємствах залежать від вибору суб'єктом малого підприємництва системи оподаткування, вибору форми організації бухгалтерського обліку, вибору системи бухгалтерського обліку, використання плану рахунків суб'єктами малого підприємництва та можливості ведення бухгалтерського обліку, не використовуючи план рахунків та принцип подвійного запису, що характерно для суб'єктів мікропідприємництва. Організація контролю на підприємстві дає змогу забезпечити збереження активів суб'єктів підприємництва та достовірність звітності, що складається службою бухгалтерського обліку. Оскільки контроль господарських операцій та фінансових потоків є запорукою успішної діяльності суб'єктів підприємництва, головним завданням на підприємствах малого бізнесу має бути створення ефективної системи обліку і контролю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Катамадзе Г. Проблеми малого та середнього бізнесу: погляд експерта. *Блог Грігола Катамадзе*. 2020. URL: <https://appu.org.ua/main-news/problemi-malogo-ta-serednogo-biznesu-poglyad-eksperta/> (дата звернення: 09.02.2021).
2. Гоголь Т.А. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу : монографія. Чернігів : Лозовий В.М., 2014. 384 с.
3. Фабіянська В.Ю. Сутність організації бухгалтерського обліку. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. 2014. Вип. 19. Ч. 2. С. 214–222. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Un_msm_2014_19\(2\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Un_msm_2014_19(2)_28) (дата звернення: 09.02.2021).
4. Труш Ю.Т., Король Г.О., Потрус Н.П. Організація обліку. Основи організації обліку : навчальний посібник. Дніпро : НМетАУ. 2015. Ч. 1. 69 с.
5. Карпушенко М.Ю. Організація обліку : навчальний посібник. Харків : ХНАМГ, 2011. 239 с.
6. Організація бухгалтерського обліку : навчальний посібник / за ред. В.С. Леня. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 696 с.
7. Кужельний М.В., Левицька С.О. Організація обліку : підручник Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
8. Кужельний М.В., Лінник В.Г. Теорія бухгалтерського обліку : підручник. Київ : КНЕУ, 2001. 334 с.
9. Організація бухгалтерського обліку : підручник / за ред. Ф.Ф. Бутинця ; 3-є вид., доп. і перероб. Житомир : Рута, 2002. 592 с.
10. Сопко В.В., Завгородній В.П. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу : підручник. Київ : КНЕУ, 2004. 412 с.
11. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність : навчальний посібник. Тернопіль : Карт-бланш, 2003. 141 с.
12. Довбуш А.В., Давидовська Г.І. Особливості організації обліку на підприємствах малого бізнесу в Україні. *Інноваційна економіка*. 2020. № 5–6. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/642> (дата звернення: 17.02.2021).
13. Левченко З.М. Організація бухгалтерського контролю на підприємстві. *Полтавська державна аграрна академія*. 2014. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/.pdf> (дата звернення: 17.02.2021).

REFERENCES:

1. Katamadze H. (2020) Problemy maloho ta seredn'oho biznesu: pohlyad eksperta [Problems of small and medium business: expert opinion]. *Bloh Hrihola Katamadze*. Available at: <https://appu.org.ua/main-news/problemi-malogo-ta-serednogo-biznesu-poglyad-eksperta/> (accessed 09 February 2021).
2. Hohol T.A. (2014) Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya pidpryyemstv maloho biznesu: monohrafiya [Accounting and analytical support of small business management: a monograph]. Chernihiv: vydavets Lozovyy V.M. (in Ukrainian)
3. Fabiyanska V.Yu. (2014) Sutnist orhanizatsiyi bukhgalterskoho obliku [The essence of the organization of accounting]. *Ukrayinska nauka: mynule, suchasne, maybutnye*, vol. 19. P. 2, pp. 214–222. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Un_msm_2014_19\(2\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Un_msm_2014_19(2)_28) (accessed 09 February 2021).
4. Trush Yu.T., Korol H.O., Potrus N.P. (2015) Orhanizatsiya obliku. Osnovy orhanizatsiyi obliku [Organization of accounting. Fundamentals of accounting]. Dnipropetrovsk: NMetAU. (in Ukrainian)

5. Karpushenko M.Yu. (2011) Orhanizatsiya obliku [Organization of accounting]. Kharkiv: KhNAMH. (in Ukrainian)
6. Len V.S. (ed.) (2006) Orhanizatsiya bukhhalters'koho obliku [Organization of accounting]. Kyiv: Tsentri navchal'noyi literatury. (in Ukrainian)
7. Kuzhelnyy M.V., Levytska S.O. (2010) Orhanizatsiya obliku [Organization of accounting]. Kyiv: Tsentri uchbovoyi literatury.
8. Kuzhelnyy M.V., Linnyk V.H. (2001) Teoriya bukhhalterskoho obliku [Accounting theory]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
9. Butenets F.F. (ed.) (2002) Orhanizatsiya bukhhalterskoho obliku [Organization of accounting]. Zhytomyr: PP «Ruta». (in Ukrainian)
10. Sopko V.V., Zavhorodniy V.P. (2004) Orhanizatsiya bukhhalterskoho obliku, ekonomichnoho kontrolyu ta analizu [Organization of accounting, economic control and analysis]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
11. Pushkar M.S. (2003) Oblikova polityka i zvitnist [Accounting policy and reporting] Ternopil: Kart-blansh. (in Ukrainian)
12. Dovbush A.V., Davydovska H.I. (2020) Osoblyvosti orhanizatsiyi obliku na pidpryyemstvakh maloho biznesu v Ukrayini [Features of the organization of the account at the enterprises of small business in Ukraine]. *Innovatsiyna ekonomika*, no. 5–6. Available at: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/642> (accessed 17 February 2021).
13. Levchenko Z.M. (2014) Orhanizatsiya bukhhalters'koho kontrolyu na pidpryyemstvi [Organization of accounting control at the enterprise]. *Poltavs'ka derzhavna ahrarna akademiya*. Available at: <http://dSPACE.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/1.pdf> (accessed 17 February 2021).